

O‘ZBEKISTON MILLIY KUTUBXONALARI VA ULARNING XALQARO HAMKORLIKDAGI O‘RNI

Olimova Mashhura

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti
“Kutubxona-axborot faoliyati” ta’lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston milliy kutubxonalari, xususan, Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda xalqaro hamkorlikdagi o‘rni tahlil etilgan. Unda milliy kutubxonalar faoliyatida xalqaro tashkilotlar bilan aloqalar, xorijiy davlatlarning yirik kutubxonalari bilan tuzilgan hamkorlik memorandumlari, elektron katalog va raqamli kutubxona tizimlarini joriy etishdagi tajribalar yoritilgan. Shuningdek, xalqaro hamkorlikning O‘zbekiston kutubxonachilik sohasini rivojlantirish, milliy merosni dunyo miqyosida targ‘ib qilish va yoshlar ilmiy salohiyatini oshirishdagi ahamiyati ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston Milliy kutubxonasi, xalqaro hamkorlik, kutubxonachilik, raqamli kutubxona, axborot almashuvi, milliy meros.

Аннотация. В данной статье анализируются формирование и этапы развития национальных библиотек Узбекистана, в частности Национальной библиотеки Узбекистана имени Алишера Навои, а также её роль в международном сотрудничестве. Освещены вопросы взаимодействия национальных библиотек с международными организациями, подписанные меморандумы о сотрудничестве с крупнейшими зарубежными библиотеками, опыт внедрения электронных каталогов и цифровых библиотечных систем. Кроме того, показано значение международного сотрудничества для развития библиотечного дела Узбекистана, продвижения национального наследия на мировом уровне и повышения научного потенциала молодежи.

Ключевые слова: Национальная библиотека Узбекистана, международное сотрудничество, библиотековедение, цифровая библиотека, обмен информацией, национальное наследие.

Abstract. This article analyzes the formation and stages of development of Uzbekistan’s national libraries, in particular the National Library of Uzbekistan named after Alisher Navoi, as well as its role in international cooperation. It highlights the interaction of national libraries with international organizations, cooperation memoranda signed with major foreign libraries, and experiences in implementing electronic catalogues and digital library systems. Furthermore, the significance of

international cooperation in developing the library sector of Uzbekistan, promoting national heritage worldwide, and enhancing the scientific potential of youth is demonstrated.

Keywords: National Library of Uzbekistan, international cooperation, library science, digital library, information exchange, national heritage.

Bugungi kunda axborot oqimlari va bilim resurslarining jadal almashinuvi jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biriga aylanmoqda. Bu jarayonda kutubxonalar, xususan, milliy kutubxonalar nafaqat ilmiy va ma'naviy-ma'rifiy bilimlarni jamlash, balki ularni xalqaro miqyosda targ'ib qilish, ilmiy hamkorlikni rivojlantirish, madaniyatlararo muloqotni mustahkamlash vazifasini bajaradi. O'zbekiston Respublikasi ham mustaqillikka erishgach, milliy kutubxonachilik tizimini yangilash, uni jahon andozalariga moslashtirish hamda xalqaro hamkorlikni kengaytirishga alohida e'tibor qaratib kelmoqda. Shu nuqtai nazardan, Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi va mamlakatdagi boshqa yirik axborot-kutubxona muassasalari xalqaro aloqalarni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

O'zbekistondagi eng yirik kutubxona sifatida faoliyat yuritayotgan Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi 1870-yilda Toshkent ommaviy kutubxonasi sifatida tashkil etilgan. Keyinchalik u Turkiston ommaviy kutubxonasi, Turkiston xalq kutubxonasi, O'zbekiston davlat kutubxonasi, O'rta Osiyo davlat ommaviy kutubxonasi kabi turli nomlar ostida faoliyat yuritdi. 1948-yilda buyuk mutafakkir Alisher Navoiy tavalludining 500 yilligi munosabati bilan kutubxonaga shoir nomi berildi. 2002-yilda unga Milliy maqom berilib, fondiga O'zbekiston Milliy kitob palatasi ham qo'shildi. Bugungi kunda kutubxona fondida 6,5 milliondan ortiq nashr, jumladan, o'zbek va Sharq mumtoz adabiyoti namunalari, 75 dan ortiq tillardagi adabiyotlar mavjud. O'zbekiston Milliy kutubxonasi xalqaro miqyosda keng qamrovli hamkorlik aloqalarini olib bormoqda.

Kitob ayirboshlash: 1956-yildan buyon 30 mamlakat va 150 dan ortiq tashkilot bilan kitob almashish yo'lga qo'yilgan. Xorijiy obunalar: 2003-yildan xorijiy davriy nashrlarga (qog'oz va elektron ko'rinishda) obuna bo'lish uchun davlat tomonidan valyuta mablag'i ajratiladi. Kutubxona Germaniya orqali 125 dan ortiq ilmiy jurnallarga obuna bo'lgan, AQSh bilan esa dissertatsiyalar bazasidan foydalanish bo'yicha hamkorlik yo'lga qo'yilgan. Elchixonalar bilan aloqalar: Germaniya, AQSh, Shvetsariya, Rossiya, Ukraina, Xitoy, Yaponiya, Eron, Malayziya kabi davlatlarning O'zbekistondagi elchixonalari va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik olib boriladi. Mutaxassislar malakasi: Kutubxona xodimlari xalqaro konferensiyalarda qatnashib, xorijiy mamlakatlarda malaka oshiradilar. Ushbu hamkorliklar kutubxona fondini

boyitish, texnik imkoniyatlarini kengaytirish, ko'rgazma va anjumanlar tashkil qilish hamda chet tillarini o'rganishda katta samara bermoqda. O'zbekiston Milliy kutubxonasi 1998-yildan boshlab kutubxonachilik jarayonlarini avtomatlashtirishni boshladi. 1999-yildan boshlab vatan va chet el nashrlariga doir yangi elektron katalog tuzishga kirishildi.

Bu islohotlar zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanishga, kitobxonlarga qulaylik yaratishga xizmat qildi. 2000-yilda kutubxonaning 130 yillik yubileyi keng nishonlanib, uning tarixiy va ma'naviy ahamiyati qayta e'tirof etildi. Shu davrdan boshlab kutubxona adabiyotlar targ'ibotida turli an'anaviy va noan'anaviy shakl va usullardan keng foydalanib keldi: kitob-rasmlı ko'rgazmalar, adabiy-badiiy kompozitsiyalar, tasviriy san'at asarlari ko'rgazmalari va boshqa madaniy-ma'rifiy tadbirlar tashkil qilindi.

2012-yildagi hukumat qaroriga muvofiq, kutubxonaning an'anaviy katalog faoliyati to'xtatildi va o'rniga elektron dasturlar joriy qilindi. Hozirda UzNEEL, IRBIS, KADATA kabi dasturlar kutubxona axborot resurslarini samarali boshqarishda asosiy vosita hisoblanadi. Ushbu elektron tizimlar orqali foydalanuvchilarga tezkor axborot izlash, elektron shaklda adabiyotlarga murojaat qilish imkoniyati yaratildi. Bugungi globallashtirish sharoitida kutubxonalar xalqaro hamkorliksiz rivojlana olmaydi. Ayniqsa, O'zbekiston Milliy kutubxonasi nafaqat mamlakat ichida, balki butun jahon miqyosida o'zining axborot markazi sifatidagi nufuzini mustahkamlab bermoqda. Menimcha, bunday hamkorlikning biz uchun asosiy jihatlari bor.

O'zbekiston qadimiy qo'lyozmalar, mumtoz adabiyot va boy tarixiy manbalarga ega. Xalqaro hamkorlik orqali biz ushbu boy merosni dunyo jamoatchiligiga yetkazish, ularni jahon ilmiy muomalasiga olib kirish imkoniyatiga egamiz. Milliy kutubxona xorijiy kutubxonalar bilan hamkorlikda qo'lyozmalarni raqamlashtirish va ilmiy almashuvni yo'lga qo'yishi, aslida, milliy merosimizni asrab-avaylashning eng samarali yo'llaridan biridir. Zamonaviy davrda ilm-fan chegarasiz. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, Milliy kutubxona AQSH, Germaniya, Yaponiya kabi davlatlarning ilmiy markazlari bilan axborot almashishi o'zbek olimlari uchun yangi ufqlar ochadi. Bu orqali nafaqat dissertatsiya va ilmiy maqolalarga kirish imkoniyati yaratiladi, balki bizning tadqiqotchilarimiz ham o'z ilmiy natijalarini chet elda targ'ib qila olishadi. Bugungi kunda elektron kataloglar, raqamli kutubxonalar, bibliografik bazalarni yaratish bo'yicha xalqaro tajribani o'rganish nihoyatda muhim. Milliy kutubxonaning IRBIS, UzNEEL, KADATA kabi dasturlar bilan ishlashni yo'lga qo'yishi — xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirishning yorqin namunasidir. Shu bois, xalqaro hamkorlik texnologik innovatsiyalarni tezroq o'zlashtirish imkonini beradi. Menimcha, Milliy kutubxona xalqaro hamkorlik orqali turli xalqlar

madaniyatini birlashtiruvchi maydonga aylanmoqda. Chunki bu maskanda faqat kitob almashinuvi emas, balki xalqaro anjumanlar, ko'rgazmalar, ijodiy uchrashuvlar ham tashkil qilinadi. Bunday tadbirlar xalqlar o'rtasida do'stlik rishtalarini mustahkamlaydi va O'zbekistonning jahon maydonidagi madaniy imijini yanada yuksaltiradi.

Xalqaro hamkorlik faqat chet davlatlardan nashrlar olish yoki kitob yuborish bilan cheklanib qolmaydi. Bu, avvalo, bilimlar almashuvi, tajribalar uyg'unligi va yangi imkoniyatlar demakdir. O'zbekiston Milliy kutubxonasining bugungi faoliyatini kuzatib, shuni aytish mumkinki, u nafaqat kitob saqlovchi maskan, balki jahon miqyosida intellektual hamkorlik markaziga aylanmoqda. Bu esa mamlakatimizning ilmiy-ma'rifiy nufuzini oshirishga xizmat qiladi.

Milliy kutubxonalarning yirik xorijiy kutubxonalar va xalqaro tashkilotlar bilan olib borgan hamkorligi elektron kataloglar, raqamli platformalar hamda axborot almashuv tizimlarining takomillashuviga xizmat qilmoqda. Bu jarayon milliy merosni keng miqyosda targ'ib qilish, kutubxonlik madaniyatini rivojlantirish va yoshlarning ilmiy salohiyatini oshirishda ijobiy natijalar bermoqda. Demak, O'zbekiston milliy kutubxonalarining xalqaro hamkorlikdagi faoliyati nafaqat milliy axborot infratuzilmasini mustahkamlashga, balki global miqyosda madaniy-ma'naviy merosni keng yoyishga ham xizmat qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi rasmiy sayti – www.natlib.uz.
2. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi
<https://n.ziyouz.com/kutubxona/category/11-o-zbekiston-milliy-ensiklopediyasi>
3. <https://legacy.uz/uz/ozbekiston-milliy-kutubxonasining-xalqaro-faoliyati>
4. Юсупалиева, Д. (2012). История книгоиздательского дела в Узбекистане: 1972-2011-е годы. *Каталог авторефератов*, 1(1), 1-28.
5. Юсупалиева, Д. (2015). О ПРАВОВЫХ ОСНОВАХ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В ПЕРИОД АКТИВНОГО ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ОБНОВЛЕНИЯ И МОДЕРНИЗАЦИИ СТРАНЫ. *Fuqarolik Jamiyati*, 12(2), 68-70.
6. Yusupalieva, D. K. (2020). РАЗВИТИЕ ВЗАИМОВЫГОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА УЗБЕКИСТАНА В РАМКАХ ШОС. *Theoretical & Applied Science*, (5), 901-903.
7. Юсупалиева, Д. К. (2020). Взаимовыгодные отношения Узбекистана и Турции. *Молодой ученый*, (27), 335-337.

8. Юсупалиева, Д. К. (2020). ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЛИДЕР В СТРУКТУРЕ ВЛАСТИ. In *ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ И КАДРОВЫЙ ПОТЕНЦИАЛ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ* (pp. 159-162).
9. Юсупалиева, Д. К. (2020). ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН. *Modern Science*, (6-1), 450-453.
10. Юсупалиева, Д. К. (2020). СИСТЕМА МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН. In *Инновационная траектория развития современной науки: становление, развитие, прогнозы* (pp. 94-97).
11. Юсупалиева, Д. К. (2020). СОТРУДНИЧЕСТВО УЗБЕКИСТАНА С КАЗАХСТАНОМ. *Modern Science*, (3-2), 171-173.
12. Юсупалиева, Д. К. (2020). СОТРУДНИЧЕСТВО РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН С ФРАНЦИЕЙ. In *АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ НАУЧНОГО ПРОСТРАНСТВА* (pp. 91-96).
13. Юсупалиева, Д. К. (2020). УЗБЕКИСТАН-БЕЛОРУССИЯ: НА ПУТИ ДАЛЬНЕЙШЕГО УГЛУБЛЕНИЯ ВЗАИМОВЫГОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА. *Modern Science*, (6-1), 448-450.
14. Юсупалиева, Д. К. (2020). ОТНОШЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА С США. In *НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА* (pp. 134-138).
15. Юсупалиева, Д. К. (2020). УЗБЕКИСТАН И ЯПОНИЯ-ДРУЖБА И СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПАРТНЕРСТВО. *Власть и общество*, (6), 4-6.
16. Юсупалиева, Д. К. (2020). Законодательная деятельность Олий Мажлиса Республики Узбекистан. *Молодой ученый*, 8, 194.
17. Xolmo‘Minov, M. M., & Qolqanatov, A. (2022). O‘ZBEKISTONDA MADANIY-MA‘RIFIY ISHLAR VA KUTUBXONALAR FAOLIYATI (XX ASR TAJRIBALARIDAN). *Oriental Art and Culture*, 3(1), 281-290.
18. Yuldasheva, M., & Qolqanatov, A. (2022). O ‘ZBEKISTONDA MUZEY MENEJMENTI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH XUSUSIYATLARI. *Oriental art and culture*, 3(1), 254-260.
19. Kholmuminov, M., & Qolqanatov, A. (2021). The Formation of the First Libraries in Uzbekistan and the Role of Increasing the Cultural and Educational Awareness of the Population. *image*, 4(12), 146-151.
20. Yuldasheva, M. B., & Qolqanatov, A. N. (2024). Kadrlar potentsiali ijtimoiy-madaniy sohada tashkilot faoliyati samaradorliligini oshirishshning yetakchi omili sifatida. *Inter education & global study*, (8), 58-68.

21. Saparbayeva, G., & Qolqanatov, A. (2021). OMMAVIY BAYRAMLARNI TASHKIL ETISHDA SSENARIYNAVISLIKNING O‘RNI. *Oriental Art and Culture*, (8), 16-21.
22. Nazarbay o‘g‘li, Q. A., & Eldor o‘g‘li, J. Z. (2025). AUDIOVIZUAL INDUSTRIYA TÚSINDIRMESI. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 5(5), 122-129.
23. VA, I. E. T., & YILI, S. T. L. Imom Buxoriy saboqlari.
24. Shermanov, E. U. (2025). DAXLDORLIK FAZILATI ORQALI TALABALARNING MADANIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH: STRATEGIYA VA MEXANIZMLAR. *Inter education & global study*, (3), 596-603.
25. Shermanov, E. (2024). Madaniy intellektning ijtimoiy soha mutaxassislarini tayyorlash jarayonidagi integratsion roli. *MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI JURNALI*, 1(8).